

GAETANO DONIZETTI

– most od Rossinija
do Verdija

marija barbieri

Prošlo je 175 godina od smrti Gaetana Donizettija (1797.-1848.) i još se glazbeni kritičari nisu potpuno složili u tome koje mu mjesto pripada u povijesti glazbe. Uzrok je tome, možda, što u njegovoj golemoj ostavaštini ne možemo pronaći pravu orijentaciju, opredijeljenost za određeni sadržaj. Njegove opere, a da ne spomenemo uopće područje instrumentalnih skladbi, protežu se od izrazito *buffo*-žanra, preko lirsko-sentimentalnih do tragičnih, i izražavaju velik kompleks osjećaja. Za razliku od majstora komičnih opera Rossinija ili lirskog melodičara Bellinija, njegovih suvremenika, Donizetti je svestraniji. On je izraziti romantičar, kompleksne kritičke prirode, čovjek kojega su mučile estetske preokupacije, koji je istodobno mogao stvoriti posve prosječnu, sada već potpuno zaboravljenu glazbu, kao i u trenutku nadahnuća, gotovo nesvjesno stranice istinske ljepote.

Donizetti je skladao u razjedinjenoj Italiji poslije napoleonova vremena u kojoj su političke, socijalne i kulturne razlike bile goleme, a stanje u opernom životu ponižavajuće za skladatelja, što je lijepo opisao u komičnoj operi „*Le convenienze ed inconvenienze teatrali*“ (u nas izvedenoj pod naslovom „*Viva la mamma*“). Čvrstoćom karaktera, mješavinom hrabrosti i poštenja uspio je sebi izboriti mjesto i nametnuti se kao autor kojega je trebalo poštovati. I kao

Rossini i Bellini prije njega, a Verdi poslije, dočekao je da bude pozvan u Pariz, tada kulturno središte Europe. Biti priznat u Parizu, značilo je uspjeti. Ovladao je svim poznatim kompozicijskim tehnikama, radio je vrlo mnogo, skladao po deset sati dnevno, a ostalo vrijeme provodio na pokusima. Mogao je skladati bez glasovira, što je ubrzavalo rad. Volio je razgovarati s ljudima, što je bogatilo njegov izrazit dar zapažanja, imao je istančan instinkt za kazalište i neobično živu maštu.

Donizettijev život nije bio posut srećom i neprekidnim uspjesima kao Rossinijev i Bellinijev. On je doduše upoznao slavu ali i trenutke najdublje boli. Kada su nesreće slijedile jedna za drugom, pisao je: „*Sam sam, bez oca, bez majke, bez žene, bez djece. Za koga, dakle da radim? Zašto?*“ Ali ipak je stvarao i dalje i to velikom lakoćom, u prosjeku tri opere na godinu. „*Potreba njegove egzistencije*“, kako je rekao talijanski dirigent Gianandrea Gavazzeni (1909.-1996.), možda najbolji poznavatelj njegova opusa, „*bila je da prelije u druge, dakle u svijet, svoju glazbenu fantaziju golemog raspona*“. Nemirna, osebujna ličnost, puna kontrasta, oličenje romantičarskoga duha sklonog ekstremima, Donizetti je davao maha svojoj mašti; pokušavao je svoje bogato doživljavanje prelići u glazbu i tako što dalje odgurnuti od sebe onaj žalosni kraj koji mu je prijeto – ludilo.

Gaetano Donizetti rođen je u Bergamu 29. studenoga 1797. godine. Roditelji su željeli da bude pravnik, ali budući da nisu imali novca, poslali su ga u besplatnu glazbenu školu gdje je učio pjevanje, glasovir i harmoniju kod njemačkog skladatelja iz Bavorske i od 1802. godine kapelnika katedrale u Bergamu, Johanna Simona Mayra (1763.-1845.). Iznimno pošten, skroman i samokritičan, Donizetti je do Mayrove smrti održavao odnos pun poštovanja

i odanosti prema svojemu prvom učitelju i redovito ga izvještavao o svojim uspjesima (kijih je na sreću bilo više) i neuspjesima. Kad mu je bilo osamnaest godina, Mayr ga je poslao u Bolognu da nastavi naukovanje kod oca Stanislava Matteija (1750.-1825.), koji je bio i Rossinijev učitelj. Tu su nastale prve Donizettijeve vokalne i instrumentalne skladbe i prve, uglavnom izgubljene, operne jednočinke. Godine 1818. vratio se u Bergamo i skladao prvu javno izvedenu operu „Enrico di Borgogna“. S operom „Zoraide di Grenata“, izvedenom u Rimu 1822. godine, privukao je na sebe pozornost svemoćnog impresarija onoga doba Domenica Barbaje (1778.-1841.), koji mu je ponudio mjesto ravnatelja tada možda najboljeg kazališta u Italiji, Teatra di San Carlo u Napulju, u kojemu je postao i profesor na Konzervatoriju. Prvi vrhunac u Donizettijevu stvaralaštvu bila je „Anna Bolena“, praižvedena s velikim uspjehom 1830. godine u Milanu. Slijedio je 1832. godine biser komične opere, „Ljubavni napitak“ te 1833. „Lucrezia Borgia“, praižvedena u Scali. Nakon „Anne Bolene“, „Ljubavnog napitka“ i „Lucrezije Borgije“ Donizetti je postao poznat i priznat. Djela su mu se izvodila u svim velikim europskim kazalištima, čak i u Americi.

Godine 1835. godine skladao je „Luciju di Lammermoor“ prema romanu Waltera Scotta (1771.-1832.), koja je postala jednom od najizvođenijih opera uopće. Libreto iz pera Salvatorea Cammarana (1801.-1852.) pružio mu je obilje mogućnosti da sklada svoje najveće djelo s najboljim značajkama svojega stila: sjajnom, sentimentalnom ili pak tragičnom melodijom u najljepšem belkantističkom legatu, ponekad, kao u prizoru ludila, ukrašenom virtuoznom koloraturom, ali i istančanim smislom

za dramske situacije kao što je znameniti sekstet. Operu je skladao u samo šest tjedana. Spočitavalo mu se da piše u prevelikoj žurbi, a on je u pismu Mayru objasnio: „*Vi znate što je moj moto? Brzina. Možda je to vrijedno prijekora, ali dobre stvari koje sam napisao bile su napisane brzo. A često, kad su mi predbacivali nepažljivost, bilo je to upravo u slučaju djela na koja sam utrošio mnogo vremena.*“

Postigao je velik uspjeh i sljedećom operom, „Roberto Devereux“. No, borba s napuljskom cenzurom postajala je sve teža, opera „Maria Stuart“ izvela se pod drugim naslovom, „Poliuta“ su odbili. Otišao je u Pariz i ondje nastaje nekoliko njegovih najuspjelijih djela: dramska opera „Favoritkinja“ (La Favorite) te komične „Kći pukovnije“ („La fille du régiment“) i „Don Pasquale“. U Parizu je počeo pobolijevati od posljedica sifilisa. Gotovo nepokretnog odveli su ga u bolnicu za duševne bolesnike u Ivryju pokraj Pariza, a zatim potpuno paraliziranog i s potpunim gubitkom pamćenja u rodni Bergamo, u kojemu je umro 8. travnja 1848. godine, navršivši tek 50 godina.

U razvoju talijanske opere Donizetti je povezao dva genija: Rossinija i Verdija. Želio je operi dati dostojanstvo umjetničke kreacije, a ne samo tržišnu vrijednost proizvoda za zabavu. On je zapravo stepenica u razvoju talijanske opere, donosi proširivanje sadržaja, obogaćivanje boje glasova, pokretniju uloga orkestra, funkcionalnost. Rossinijevi *mezzosoprani* izgubili su kolorature i postali „punovaljane protagonistice“, glasovi pogodni da bi se izrazili kompleksni, snažni dramski likovi, koje unutarnji sukobi dovode do tragedije. Donizetti je prvi jasno razgraničio dublji muški glas na bas i

bariton. U „Favoritkinji“ je vrlo istaknuta uloga baritona Alfonsa, koji će poslije, u Verdija postati tumač njegovih najsloženijih besmrtnih likova Nabucca, Macbetha, Rigoletta, Renata, Jaga, Simona Boccanegra i drugih.

Svoje najpoznatije prizore Donizetti je ipak povjerio sopranu. Na raspolaganju su mu stajale najveće pjevačice vremena – Talijanke Giuditta Pasta (1797.-1865.) i Giulia Grisi (1811.-1869.), Francuskinja Henriette Méric-Lalande (1798.-1867.) i Austrijanka Caroline Ungher (1803.-1877.), a za njih je skladao vrlo teške vokalne dionice, što danas postaje nedostatak jer nakon ponovnog zanimanja za belkanto, probuđenog pedesetih godina prošloga stoljeća pojavom Marije Callas i nastavljeno s Montserrat Caballé, pjevačica koje mogu ispunjavati njegove zahtjeve bilo je sve manje. U velikim sopranskim likovima, koji su mu i najbliži, Donizetti je iskazao čežnju za duševnim i duhovnim oslobađanjem. Njegove su heroine osamljene jedinke koje se suprotstavljaju podređivanju interesima države, odlukama obitelji, pa i volji naroda. Sudbina im je tragična zbog vlastite krivnje ili krivnje drugih, žrtve su ljubavi ili mržnje, opiru se, bježe od nepodnošljivih sukoba u ludilo ili prihvaćaju smrt kao okajanje ili oslobođenje.

Donizetti nam je ostavio golem opus od 568 brojeva u kojem se između ostalog nalazi 70 dovršenih opera, 15 o kojima je razmišljao ili skladao pojedine dijelove, više od stotinu skladbi crkvene glazbe, među njima 3 rekvijema i 28 kantata, 15 simfonija, više od 80 skladbi komorne glazbe, dvjestotinjak pjesama na tekstove Dantea, Hugoa, Tassa, Byrona i drugih, i još niz različitih djela. Svojim širokim zamahom i bogatom koncepcijom, Donizettijevo operno stvaralaštvo osiguralo je siguran put kojim su potom krenuli i ostali majstori talijanske glazbene scene.

Odabrana diskografija:

Lucrezia Borgia

M. Caballé, A. Kraus, RCA Italiana, I. Perlea RCA LRC 0103
J. Sutherland, M. Horne, NPO, R. Bonynges London 421497

Anna Bolena

M. Callas, La Scala, G. Gavazzeni EMI 5 66471 2
B. Sills, S. Verrett, LSO, J. Rudel DG 471 217

L'elisir d'amore

J. Sutherland, L. Pavarotti, ECO, R. Bonynges DECCA 414 461

Maria Stuarda

M. Caballé, J. Carreras, ORTF, N. Santi OPD 1315
B. Sills, S. Burrows. LPO, A. Ceccato DG 471 221

Lucia di Lammermoor

M. Callas, Di Stefano, RIAS SO, H. Karajan EMI Studio CMS7636312
M. Caballé, J. Carreras, NPO, J. Lopez-Coboz Philips 426 563
J. Sutherland, L. Pavarotti, R. Bonynges London 410193

La Fille du Régiment

J. Sutherland, L. Pavarotti, R. Bonynges London 414520

Don Pasquale

L. Popp, Munich RO, H. Wallberg Denon 84505-6
S. Bruscantini, M. Freni, PO, R. Muti EMI CDS 7 47068

Messa da Requiem

A. Baldin, Bamberg SO, M. Gómez-Martínez Orfeo C172881A